

QONUN USTUVORLIGI TUSHUNCHASI VA UNING AHAMIYATI

TURAKULOV BOYBURI KUZIMURATOVICH

IIV Surxondaryo akademik litseyi huquqshunoslik fani bosh o'qituvchisi

Demokratik huquqiy davlat va erkin fuqarolik jamiyatini barpo etish – O'zbekistonning pirovard maqsadidir. Prezident Islom Karimov ta'kidlab o'tganidek: "Biz shunchaki demokratik jamiyat emas, demokratik odil jamiyat qurmoqchimiz... Adolat va haqiqat g'oyasi ijtimoiy hayotimizning barcha sohalarini qamrab olmog'i darkor. Adolat va haqiqat g'oyasi qonunchilik faoliyatimizning zamini, bosh yo'nalishi bo'lmog'i shart",

Darhaqiqat, adolat tushunchasi bilan qonun ustuvorligi tushunchasi bir-biri bilan chambarchas bog'liq. Prezidentimiz ta'kidlaganidek, qabul qilinayotgan qonunlarimiz zahirida adolat yotishi darkor. Adolatga asoslangan qonunlarning hayotga tatbiq etilishi adolatning tantana qilishiga olib keladi.

Demokratik jamiyatning eng muhim belgilaridan biri - jamiyat a'zolarining qonun oldida tengligining, Konstitutsiya va qonunlar-ning tengligining ta'minlanganligidir. Shuningdek, Konstitutsiya va qonunlarning pirovard maqsadi inson, uning huquq va erkinliklarini ta'minlashdan iborat bo'lmog'i lozim.

"Qonun ustuvorligini ta'minlash, shaxs, oila, jamiyat va davlatning huquq va manfaatlari muhofazasini kuchaytirish, aholining huquqiy madaniyati va huquqiy ongini oshirish, fuqarolarni qonun-ga bo'ysunish va hurmat ruhida tarbiyalash – bu rivojlangan bozor iqtisodiyotiga asoslangan chinakam demokratik, huquqiy davlat va erkin fuqarolik jamiyati qurishning nafaqat maqsadi, balki uning vositasi, eng muhim sharti hisoblanadi. Huquqiy davlatning muhim belgisi – jamiyat hayotida

chinakam qonun ustuvorligini ta'minlash - har qanday davlat uchun, xususan huquqiy davlat qurish yo'lidan borayotgan O'zbekiston uchun ham juda muhimdir.

Qonun ustuvorligining mohiyati O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining III bob, 15 va 16-moddalarida belgilab qo'yilgan. Konstitutsiyaning 15-moddasiga muvofiq "O'zbekiston Respublikasi-da O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi va qonunlarning ustunligi so'zsiz tan olinadi.

Davlat, uning organlari, mansabdor shaxslar, jamoat birlash-malari, fuqarolar Konstitutsiya va qonunlarga muvofiq ish ko'ra-dilar" deyilgan.

Qonun ustuvorligi tushunchasining mohiyati Prezidentimiz Islom Karimovning bir qator asarlarida chuqur tahlil qilingan.

"Qonun ustuvorligi – huquqiy davlatning asosiy prinsipidir. U hayotning barcha sohalarida qonunning qat'iyon hukmronligini nazarda tutadi. Hech bir davlat organi, hech bir xo'jalik yurituvchi va ijtimoiy siyosiy tashkilot, hech bir mansabdor shaxs, hech bir kishi qonunga bo'ysunish majburiyatidan xalos bo'lishi mumkin emas. Qonun oldida hamma barobardir. Qonunning ustuvorligi shuni bildiradi, asosiy ijtimoiy eng avvalo, iqtisodiy munosabatlar faqat qonun bilan tartibga solinadi, uning barcha qatnashchilari esa hech bir istisnosiz huquq va normalarni buzganligi uchun javobgar bo'ladi, - deb ta'riflaydi, -I. Karimov.

Qonun ustuvorligi - demokratik jamiyat barpo etishning asosi bo'lib hisoblanadi. Shu bilan birga adolat mezonini hisoblanadi. Chunki, qonun ustuvorligi ta'minlansagina adolat qaror topadi, insonlar millati, tili, urf-odati, an'anasi, qadriyatlari, diniy e'tiqodi, jinsi, ijtimoiy ahvoli kabilarda tenglikka erishadilar. U mamlakat iqtisodiy, ijtimoiy-siyosiy va ma'naviy hayotida barqarorlik ta'minlanishining asosi hisoblanadi. Qonun oyoq osti qilingan mamlakatda talon-torajlik, tengsizlik, adolatsizlik, zo'ra-vonlik va boshqa bir qator salbiy holatlar yuzaga keladi. Ana shu-ning uchun ham qonun ustuvorligi umuminsoniy qadriyat

darajasiga ko'tarilgan. Qonun bilan yashashni millat vakillarining dunyoqara-shiga aylanishiga erishish, milliy rivojlanishning muhim yo'nali-shini tashkil qiladi.

Ammo u oson ish emas. Chunki, demokratik jamiyatga o'tish jarayo-nida iqtisodiy sohada vujudga keladigan muammolar oddiy insonl-ardan tortib, to mansabdor shaxslargacha qonunni chetlab o'z iqtiso-diy, ijtimoiy-siyosiy va ma'naviy-ma'rifiy ehtiyojlarini qondi-rishga qaratilgan harakatlar qilish jarayonini vujudga keltiradi. Bu salbiy jarayonlarning oldini olmasa juda noxush holatlarni keltirib chiqarishi mumkin.

Qonunning ustuvorligi har qanday davlat va jamiyat hayotining muqaddas tamoyillaridan biridir. Qonunga og'ishmay itoat etilgan jamiyatdagina demokratiya qaror topadi va yanada mustahkamlanadi. Qolaversa, barcha demokratik institutlar, inson huquqi va erkin-liklari qonun vositasi bilan joriy etiladi. Qonunda xalqning irodasi, xohish va istaklari, manfaat va intilishlari o'zining ifodasini topadi. Qonunga itoatkorlik – bu yuksak madaniyatlilik, ma'naviyatlilik, ma'rifatlilik belgisidir. Qonunga itoatkorlik-ni insonning unga ko'r-ko'rona bo'ysunishi ma'nosida tushunmaslik lozim. Qonunning maqsad va vazifalarini, ma'nosi-yu, insonpar-varlik ahamiyatini ongli ravishda tushunib olish, unga ixtiyoriy rioya qilishga va uning asosida faoliyat yuritishga yordam beradi.

Qonunlarga qat'iy rioya etilishi jinoyatchilikning oldini olishning, qonun buzilishiga yo'l qo'ymaslikning zarur shartlaridan biri bo'lib hisoblanadi. Qonunning kuchi, obro'si, ta'siri, amaliy ahamiyati hayotda uning halol, haqiqiy, odilona tatbiq etilishida-dir. Agar qonun ijrochilari burchlari va mas'uliyatlariga xolisona odilona yondashib, to'g'ri yo'ldan toymay Vatan, davlat manfaati va taqdirini o'zlari uchun oliy maqsad deb hisoblab qonunlarni turmushga adolatli qo'llasalar, bundan davlat va jamiyat ham, xalq ham naf ko'radi.

“Qonun – ijrosi bilan kuchli” – degan iboraga urg'u beradigan bo'lsak, demokratik huquqiy davlat va fuqarolik jamiyatida qonun-larni ijro etishda halollik

va adolat asosida ish yuritish mutasad-dilar uchun asosiy maqsad, jamiyat, xalq va Vatan oldidagi buyuk insoniy burch, yuksak mas'uliyat bo'lmog'i lozim.

Demokratik huquqiy davlatni shakllantirish jamiyatda qonun-ning hukmronligini qaror toptirishni taqozo etadi. Chinakam huqu-qiy davlat barpo etmoq uchun mamlakatda adolatli, insonparvar demokratik qonunlar tantana qilmog'i lozim. Qonunning oliyligi davlat va jamiyat hayotining muqaddas prinsiplaridan biridir. Ijtimoiy siyosiy turmushda qonun muqaddas sanalib, uning yuksak nufuzga ega bo'lishining boisi shuki, unda xalqning irodasi, xohish va istaklari, manfaat va intilishlari o'zining ifodasini topadi.

Shunisi diqqatga sazovorki, mamlakatda bozor munosabatlariga o'tishning O'zbekiston Prezidenti I. Karimov tomonidan e'lon qilingan besh prinsipi orasida qonunning hamma narsadan ustun bo'lishi va qonunga itoatkorlik prinsipi alohida o'rin tutadi. "Chinakam demokratik jamiyatda Prezident ham, oddiy fuqaro ham qonunga rioya etadi. Boshqa iloji yo'q"

Demokratik jamiyatda qonun ustuvorligi tamoyilining aha-miyati juda muhimdir. Chunki Prezidentimiz I.A. Karimov aytganla-ridek, «huquqiy davlatning quroli ham, ko'zi ham, o'zi ham, qalqoni ham - qonundir»

Demokratik jamiyatda qonun ustuvorligi avvalambor demokra-tiyaga xos bo'lgan xususiyatlarni amalga oshirishni ta'minlaydi, ya'ni boshqacha qilib aytganda, qonun belgilagan har bir narsa majburiy yoki ta'qiqlov xarakteriga ega va ushbu qoida jamiyatda istiqomat qiluvchi barcha shaxslarga taalluqlidir. Ya'ni bu yerdan shunday tushuncha vujudga keladi, barcha qonun oldida barobardir.

Qonun ustuvorligining ahamiyati haqida so'z yuritar ekanmiz avvalambor xalqning manfaatlari, jamiyatdagi ijtimoiy munosa-batlar, davlat ishini tashkil etish va shunga o'xshash boshqa masala-larda muhim ahamiyatga ega.

Qonun ustuvorligiga erishish uchun avvalambor ularni qabul qilish jarayonida puxta va mukammal qilib, jamiyatda kelajakda uzoq vaqt o'z foydasini bera

oladigan darajada ishlab chiqish lozim. Bundan tashqari qonunlarni qabul qilish jarayonida shuni e'tiborga olish lozimki, ya'ni jamiyat, xalq ushbu Qonunga ehtiyoj sezayaptimi yoki yo'qmi. Aynan shu masala ham qabul qilinadigan qonunning hayot-da qay darajada jamiyatga naf keltirishi keltirmasligini belgilab beradi.

Qonun ustuvor bo'lgan jamiyatda noroziliklar ham bo'lmaydi, chunki barcha soha vakillari qonun asosida faoliyat yuritir ekan norozilik va tushunmovchilikning o'zi bo'lmaydi. Qonunlarning ustu-vorligi jamiyatdagi barcha fuqarolar uchun shu jumladan, davlat xizmatida ishlovchi shaxslar uchun, shuningdek jamiyatdagi barcha sohalarga taalluqli bo'lganligi uning yanada mukammal tus olishigi olib keladi. Qonun ustuvorligi haqida so'z yuritganda uning ustu-vorligini ta'minlovchi davlat organlari haqida ham unutmasli-gimiz lozim. Chunki qonun qabul qilinishining o'zi bu uning jamiyatda o'z-o'zidan ustuvor xususiyatga ega degani emas, buning uchun davlat organlarining bu borada hizmatlari va mehnatlari talab etiladi.

Qolaversa, qonunlarga itoat qilishda, uning ijrosini ta'min-lashga mas'ul bo'lgan kishilar har doim oddiy fuqarolarga "etalon" bo'lishlari lozim bo'ladi. Ular tomonidan qonunlarning buzilishiga qaratilgan har bir kichik xatti-harakatlar nafaqat umumiy taraqqiyotga, shuningdek fuqarolarning hokimiyatga ishonchining barbod bo'lishiga olib keladi. Shu ma'noda ham qonun ustuvorligini ta'minlashda fuqaroga qaraganda uning ijrosi uchun mas'ul bo'lganlar ko'proq yetakchilik qilishlari talab etiladi. Qonunlarning har qan-day shaxs, guruh, siyosiy kuchlar yoxud ijtimoiy tabaqalar manfaat-laridan ustun bo'lishini real ta'minlash orqaligina demokratiyani rivojlantirish, uning jamiyatda amal qilishiga erishish mumkin bo'ladi. Uning amal qilishi har ikkala hokimiyat va fuqaro manfaat-lariga mos keladi.